

Látogatás a pozsonyi Központi geodéziai és térképészeti levéltárban

A neoabszolutizmus és a dualizmus (1849–1918) idején Magyarországon folyó kataszteri felmérések térkép- és iratanyagának őrzőhelyei a kataszteri térképtárak voltak. A térképtárakat a munkálatok előrehaladásával állították fel, az elsőt Sopronban (1860), amely 1865-ben Pozsonyba költözött, majd Zágráb (1861), Kassa (1865), Budapest (1880) és Temesvár (1883) lett az újonnan felállított térképtárak székhelye. A kataszteri felmérés elvégzésére kiadott utasítások előírták, hogy a településekről készített valamennyi térképet, vázlatot, jegyzéket, jegyzőkönyvet (összefoglaló néven a település operátumát) a mérnököknek a szükséges tisztítás, körbevágás, összefűzés után át kellett adniuk – a felmérési felügyelő és a felmérési aligazgató útján, végső soron – a kataszteri térképtáraknak. Szakmai tudásvesztésünk miatt ma még nem teljesen világos, hogy a kataszteri (színes) birtokvázlatok miképpen kerültek ki az operátumokból és a térképtárakból, továbbá milyen illetékességi vagy gyűjtőköri tevékenység alapján jutottak a közgyűjteményekbe (jellemzően a megyei levéltárakba), de a többi kataszteri irat többé-kevésbé egyben megőrzve maradt fenn.

Az OTKA K 105 886 projekt elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött kataszteri iratok és térképek feltárására vonatkozik, de tekintettel arra, hogy a kataszteri felmérések történetére vonatkozó forrásfeltárást is magában foglal, a projekt munkacsoportja szükségesnek érezte, hogy tekintsen az országos felmérés 1918/1920 után az új országhatáron túl maradt kataszteri térkép- és iratanyagára is.

A kárpátalji anyagot legalább részben – a kataszteri térképek és a birtokvázlatok vonatkozásában – Budapest Főváros Levéltára tárta fel, erről a Catastrum jelenlegi számába részletes beszámolót is készítettek. Erdélyben a kataszteri részletes felmérés szinte az időszak végéig el sem kezdődött, legfeljebb a magyarországi megyei részek anyagát kereshetjük itt.

A vajdasági iratanyagáról Petar Djurdjev, az újvidéki városi történeti levéltár igazgatója tudósít bennünket a Catastrum következő számában. Az osztrák terület anyagát a „Franzkat” projekt dolgozta fel, a horvátországi kataszteri térképeket pedig az Arcanum Adatbázis Kft. digitalizálta és publikálta. A történeti Magyarország területét illető kataszteri térkép- és iratanyagból tehát szinte csak a szlovákiai területek kataszteri térképeiről nem voltak információink. Érdeklődésünket növelte a pozsonyi térképtár egyik jelentős személyiségéről, Gánóczy Sándorról készülő tanulmány és az ahhoz kapott háttérinformációk, ezért szeretnénk volna felkeresni a pozsonyi térképtárat őrző gyűjteményt.

A tanulmányi látogatás megszervezésében a Földmérési és Távérzékelési Intézet tájékoztatói igazgatója, Varga Felicián és munkatársai, továbbá a levéltár korábbi vezetője, Hedviga Májovská asszony, valamint Bartalos Gyula pozsonyi ny. egyetemi oktató voltak pótolhatatlan segítségünkre, utóbbi ismeretségét Gánóczy Sándor unokája, Gánóczy József úr előzékeny közreműködése biztosította számunkra. Közreműködésükkel igen gyorsan sikerült időpontot egyeztetnünk, és 2015. június 23-án az OTKA-munkacsoport (Reisz T. Csaba vezető kutató, dr. Török Enikő szenior kutató, Schmidt Anikó és Závoczki Adrienn fiatal kutató) tanulmányi látogatást tett a pozsonyi Szlovák Földmérési és Térképészeti Intézet (*Geodetický a kartografický ústav Bratislava*) Központi geodéziai és térképészeti levéltárában (Ústredný archív geodézie a kartografie). A munkacsoportot a szlovák kollégák igen szívesen és előzékenyen fogadták, pozsonyi kaulauzunk Hedviga Májovská volt, az intézményben köszöntött bennünket Juraj Celler igazgató is, a gyűjteménylátogatás egész napos programjában pedig Belák Adrián levéltárvezető volt minden kérdésre válaszoló házigazdánk.

Megtekintettük a térképtárat (mint őrzőhelyet is), ahol Belák Adrián előkészített nekünk

■ A kutatócsoport a Térképtárban. A falon lógó áttekintő térképen azok a területek (megyék) színezettek, amelyekről kataszteri térképpel rendelkezik a gyűjtemény.

mintadokumentumokat, egyúttal ismertette a levéltár felépítését. A térképtár egy hatalmas raktárhelyiségből áll, ahol a térképek és az iratok, illetve kevés könyvészeti anyag található. A raktár legmodernebb berendezése az a négy térképtároló lift, amely számítógépvezérléssel emeli ki a térképfiókokat. A rendszer nagyon kényelmes, hátránya, hogy áramszünet és meghibásodás esetén a tárolt anyag megközelíthetetlen. A tárolórendszerben őrzik a teljes anyag kb. 10%-át. A többi térképi anyagot is fiókos rendszerben, az iratanyagot tékában (állítva) őrzik, a tárolóegységek jórészt fémből készültek.

A levéltárban közel 400 000, különféle típusú térképet őriznek, köztük:

- **tagosítási térképek (120 település anyaga, legkorábbi: 1792 Liskova)**
- **konkreтуális térképek (ideiglenes felmérés, kb. 3000 község)**
- **eredeti kataszteri térképek (kb. 3000 település, Trencsén és Turóc megye nincsen)**
- **új kataszteri térképek**
- régi katonai térképek
- katonai topográfiai térképek
- állami származtatott térképek
- Szlovákia alaptérképei

- ortofotó térképek és légifotók
- turistatérképek, autóatlaszok, várostérképek
- atlaszok, lexikonok
- különféle régi térképek
- határdokumentációk
- **technikai előírások**
- digitális hordozók

Számunkra a konkreтуális és kataszteri térképek és iratok voltak érdekesek, ezeket részletesebben is tanulmányoztuk. A térképek megyék szerint, azon belül a települések ábécérendjében, azon belül kronológiai sorrendben vannak (így pl. megnéztük Oroszvár 1856., 1881., 1902. évi térképeit).

A térképekhez jegyzékek is készültek, amelyek a levéltár honlapján elérhetők mindenki számára (<http://www.geoportal.sk/sk/archiv/komasacne-mapy/povodny-katastralny-operat/>, a bevezető végén a „najdete tu” felíratra kell kattintani).

A jegyzékekből pontosan lehet tájékozódni arról, hogy mely településnek van meg a térképe. Online elérhető a <http://www.geoportal.sk/files/uagk/povodne-katastralne-mapy-publikovanie.pdf> címen (korábbi állapot elérhető: <http://www.geoportal.sk/files/uagk/povodne-katastralne->

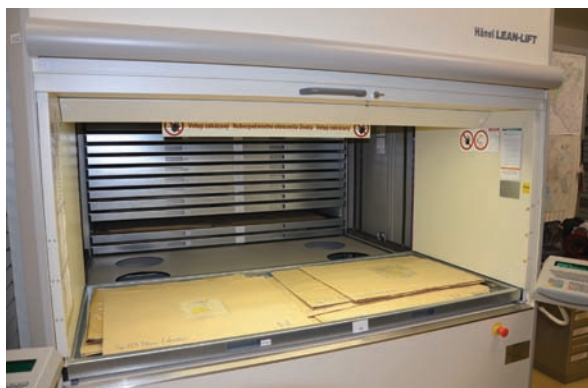

■ A térképtár modern tárolóeszközei: minden térképet fektetve őriznek

mapy-odtlacky.pdf). Ebből tudjuk, hogy közel 35 000 térképszelvény van a szlovák levéltárban. A régi táblázat azt is feltünteti, hogy az adott településhez a kataszteri iratok megvannak-e. A magyarországi helyzethez hasonlóan a térképtárban (kataszteri) birtokvázat nem található, ezt inkább a megyei levéltárakban kell keresni.

A kataszteri iratokat még ma is talán azokban az eredeti tékákból őrzik, amelyekbe annak idején Gánóczy Sándor és munkatársai tették azokat. A településenként tárolt dossziékban vannak a kataszteri operátum egyes iratai, a dossziék belső oldalán egy modern (az 1990-es években készített), előnyomott iratjegyzéken feltüntették, hogy az adott dokumentumtípusból hány található, az alábbiak szerint (zárójelben a német eredeti és a szlovák szakkifejezések szerepelnek):

1. Határleírás (Grenzbeschreibung, Popis hraníc)
2. Birtokrészleti jegyzőkönyv (Parzellen-Protocoll, Zápisnica pasiek – parcelný protokol)

■ A térképtároló liftes rendszer

3. Számolati jegyzőkönyv (Berechnungs-Protocoll, Výpočtový protokol)
4. Háztulajdonosok névjegyzéke (Auszug der Wohnhäuser, Výťah domov /bydlísk/, Zoznam držiteľov domov)¹
5. Felmérési jegyzőkönyv (Polné zápisníky merania)
6. Felvételi előrajzok (Feldskizzen, Polné náčrty)

¹ Ez valójában a Lakóházak jegyzéke nevű dokumentumtípus.

■ A kataszteri iratokat őrző eredeti tékák – modern fém-szekrényben, állítva őrzik azokat

7. Talajhasználati kimutatás (Ausweis über die Benützung des Bodens, Výkaz o používaní pôdy)
8. Dűlőjegyzék (Zoznam honov)
9. Egyéb (Magasságmérési kézikönyv, Nivelačný záposník)

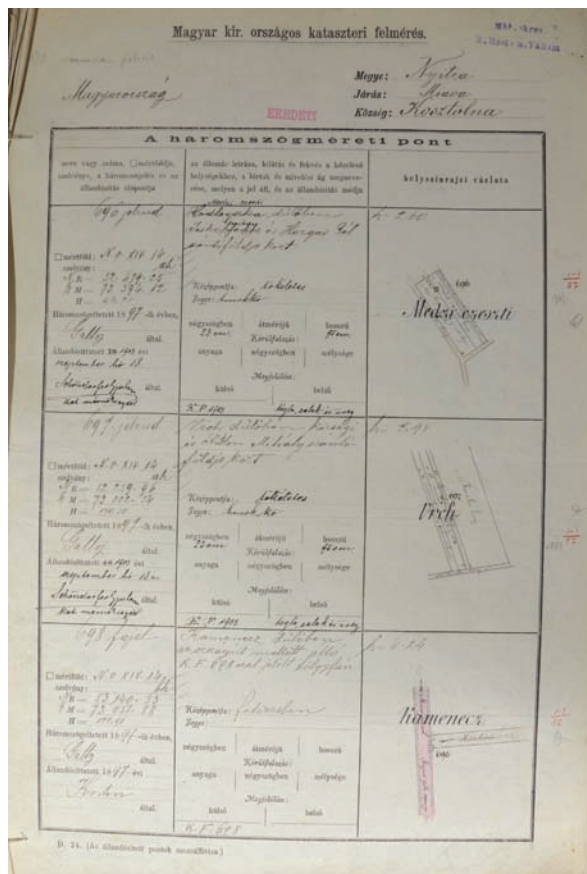
A levéltári kutatószolgálat hétfőn, kedden és csütörtökön 8:00–14:00, szerdán 8:00–15:00, pénteken 8:00–13:00 óra között van nyitva. Érkezéskor a kikért térképeket azonnal kihozzák. A térképek digitalizálása az intézetben belül folyik, erről is található információ a honlapon.

További részletes információk:

www.geoportal.sk (az intézet honlapja)

geoportal.gov.sk (Szlovák Nemzeti Geoportál) – kataszteri térképek nincsenek benne

Összességében megállapítható, hogy a szlovákiai területre vonatkozó kataszteri térkép- és iratanyag (ideiglenes és részletes felmérés egyaránt) szinte teljességgel, sokkal jobb állapotban, mint Magyarországon

■ Háromszögelési dokumentáció, ilyen irat Magyarországon levéltárban nem, csak a FÖMI-ben található.

megtalálható a levéltárban. Az anyag a helyszínen igen kedvező feltételek között kutatható, abból másolat készíttethető (sajátgépes felvételezés nem engedélyezett, egy színes digitális felvétel 5 euró), az interneten még nem publikálják az egyébként folyamatban levő digitalizálás termékeit.

A látogatás végén mi is tájékoztattuk az OTKA-csoport és más magyarországi projektek eredményeiről a pozsonyi levéltárvezető kollégát, így bemutattuk:

- a levéltári nyilvántartó rendszerünket (<https://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery>),
- a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon a kataszteri térkép- és iratanyagot (www.hungaricana.hu),
- a Habsburg Birodalom történelmi térképei portált (www.mapire.eu),
- és a Catastrum honlapját (www.catastrum.hu) a felmérési utasításokkal.

Reisz T. Csaba